

PIESŇOVÝ REPERTOÁR LOKALITY VIESKA-BEZDEDOV NA STREDNOM POVAŽÍ V DOKUMENTÁCII KAROLA PLICKU

MIRIAM TIMKOVÁ

Mgr. Miriam Timková, PhD.; Ústav hudobnej vedy SAV, v. v. i., Dúbravská cesta 9, 841 04 Bratislava 4; e-mail: miriam.timkova@savba.sk

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2991-2786>

ABSTRACT

Heuristic research thus far conducted on the manuscript collection of Karol Plicka (1894–1987) has focused on the region of Central Považie in the north-west of Slovakia. Reconstruction of the song repertoire has shown that this collector documented almost 950 songs in total, in 24 localities of this region. The article completes the identification of the regional song corpus with a treatment of the manuscript and published records from the locality of Vieska-Bezdedov (today part of the town of Púchov). Plicka conducted field work in this locality at the inception of his activity in Slovakia. From Plicka's written records from this locality, we have been able to identify 79 songs and 17 singers, from all generational strata. Almost half of the song records contain multipart singing in group performance (solo – tutti), as one of the style features of regional musical culture. Analysis of this song repertoire has confirmed that Plicka documented traditional folk singing across the entire span of the song genres.

Key words: local repertoire, written records, source criticism, song genres, multipart singing

V rámci svojej zberateľskej činnosti Karol Plicka (1894 – 1987) venoval pozornosť všetkým etnografickým regiónom Slovenska, pričom sa zaujímal aj o slovenské enklávy v zahraničí. Niektoré z regiónov ho však upútali do takej miery, že v nich uskutočnil podrobnejší terénny výskum a bližšie sa zameral na určité mikroregióny alebo dokonca lokality. Ako zberateľ preferoval viaceré oblasti západného Slovenska, pričom sa venoval aj oblasti Spiša, Zemplína a regiónom stredného Slovenska. Osobitne sa zameral na región stredného Považia na severozápade Slovenska, ktorý spadá väčšinou svojich

lokalít do okresov Trenčianskeho kraja. Plicka tu uskutočnil územne rozsiahlejší terénny výskum, v rámci ktorého sa zaujímal najmä o mikroregióny Púchovskej doliny, Marikovskej doliny a okolia Trenčína, kde získal aj najväčší počet dokumentovaných piesní.

V našom doterajšom výskume Plickovej rukopisnej zbierky slovenských ľudových piesní sme preto v rámci západného Slovenska spracovali ako prvé výsledky jeho zberateľskej činnosti práve z regiónu stredného Považia.¹ Výsledky sme publikovali v niekoľkých samostatných štúdiách. Zamerali sme sa buď na vybrané lokality (prevažne tie, kde Plicka uskutočnil rozsiahlejší terénny výskum s väčším počtom dokumentovaných piesní),² alebo na vybrané hudobnoštýlové prvky (hlavne také, ktoré sa ukázali ako typické pre tradičnú hudobnú kultúru regiónu)³ s priebežným zhrnutím výsledkov za väčší územný celok Trenčianskeho kraja.⁴ Súčasne sme sledovali charakteristické znaky Plickovej zberateľskej práce a jeho prístup k dokumentácii na príklade piesňových druhov a žánrov.⁵ Za región stredného Považia sa nám podarilo identifikovať spolu so zápismi z Viesky-Bezdedova piesňový repertoár z 24 lokalít, ktoré v súčasnosti patria do piatich okresov: Trenčín (9 obcí), Nové Mesto nad Váhom (5 obcí), Púchov (5 obcí), Ilava (3 obce) a Považská Bystrica (2 obce). Rozsah piesňového repertoáru, ktorý na strednom Považí Plicka zaznamenal, dosiahol takmer 950 piesní.

Z týchto lokalít dosiaľ ostávala mimo našej pozornosti obec Vieska, a to najmä kvôli neurčitosti jej lokalizácie, pretože pod týmto názvom sa na území Slovenska nachádzalo v minulosti až päť samostatných obcí. V prvom kroku sme preto museli určiť, o akú obec v Plickových zápisoch piesní presne ide. Následne, po jej pričlenení k regiónu stredného Považia v okrese Púchov, sme pristúpili k identifikácii a analýze jej piesňového repertoáru. Keďže išlo o pomerne rozsiahly súbor piesňových záznamov, rozhodli sme sa tento repertoár spracovať samostatne, podobne ako to bolo v prípade obcí Mariková (196 piesní) a Dohňany (72 piesní); Plickova piesňová dokumentácia v Lazoch pod Makytou nás zaujala skôr z hľadiska histórie zberateľsko-dokumentáčnych aktivít v tejto obci.⁶ Naším zámerom bolo ukončiť spracovanie časti Plickovej rukopisnej zbierky za etnografický región stredného Považia.

¹ Plickova rukopisná zbierka slovenských ľudových piesní sa v súčasnosti nachádza uložená v dvoch inštitúciách: v Literárnom archíve Slovenskej národnej knižnice a v Slovenskom národnom múzeu v Martine.

² TIMKOVÁ, Miriam: Piesňový repertoár obce Mariková z rukopisnej zbierky Karola Plicku. In: *Hudobný archív* 16. Ed. Viera Sedláková. Martin : Slovenská národná knižnica, 2009, s. 246-290. TIMKOVÁ, Miriam: Piesňový repertoár obce Dohňany. Zo zápisov Karola Plicku. In: *Musicologica Slovaca*, roč. 2 (28), 2011, č. 2, s. 251-273. TIMKOVÁ, Miriam: Piesne z obce Lazy pod Makytou v zápisoch Karola Plicku. In: *Musicologica Slovaca*, roč. 4 (30), 2013, č. 1, s. 104-136.

³ TIMKOVÁ, Miriam: Ťahavé piesne v zápise Karola Plicku na príklade piesňových žánrov zo stredného Považia. In: *Musicologica Slovaca*, roč. 9 (35), 2018, č. 1, s. 103-124.

⁴ TIMKOVÁ, Miriam: Slovenské ľudové piesne z Trenčianskej stolice v zápisoch Karola Plicku. In: *Hudobný archív* 17. Ed. Martina Božeková. Martin : Slovenská národná knižnica, 2018, s. 151-176.

⁵ TIMKOVÁ, Miriam: Piesňové druhy a žánre v zberateľskej koncepcii Karola Plicku. In: *Musicologica Slovaca*, roč. 11 (37), 2020, č. 2, s. 274-302.

⁶ TIMKOVÁ, Ref. 2, 2013. Raritnú fonografickú dokumentáciu piesní v obci Lazy pod Makytou uskutočnila v roku 1910 moravská folkloristka Františka Kyselková. Bližšie k tomu pozri: UR-BANCOVÁ, Hana: Piesne z oblasti Strážovských vrchov a Javorníkov v nahrávkach Františky Ky-

Cieľom tohto príspevku je uzavretie problematiky rekonštrukcie Plickových piesňových záznamov z regiónu stredného Považia, s určením finálneho počtu dokumentovaných zápisov slovenských ľudových piesní. Pri spracovaní piesňových záznamov z uvedenej obce sme postupovali podľa metodiky, ktorá bola vypracovaná na začiatku našej práce s týmto historickým piesňovým materiálom.⁷ Následne bola niekoľkonásobne overovaná na konkrétnych materiálových vzorkách pochádzajúcich prevažne z regiónu stredného Považia a čiastočne aj zo Záhoria.⁸

K identifikácii lokality Vieska-Bezdedov na strednom Považí

Pri finálnom súpise obcí stredného Považia, kde Karol Plicka uskutočnil terénny výskum spojený so zápisom piesní, sme mali najväčší problém s určením lokality Vieska-Bezdedov. Zberateľ ju totiž uvádzal pod rôznymi názvami a ich modifikáciami: „Veska“, „Vieska“ aj „Veska-Bezdedov“. Pri práci s rukopisnými zápsmi sme zistili, že najčastejší variant názvu, ktorý sa v nich vyskytoval, bolo prvé uvedené označenie, čo nám spočiatku identifikáciu obce komplikovalo. Z tohto dôvodu sme uvedenú lokalitu pôvodne do nášho súboru Plickových rukopisných záznamov z Trenčianskeho kraja nezačlenili. Až po jednoznačnom určení tejto lokality sme pristúpili k spracovaniu jej piesňového repertoáru. Obec Vieska-Bezdedov sa tak stala pre nás poslednou skúmanou lokalitou stredného Považia, kde Plicka realizoval dokumentáciu piesní v rámci tohto regiónu, a až spracovaním zápisov z tejto obce finalizujeme práce spojené s Plickovými zápsmi zo stredného Považia.

Podľa administratívneho začlenenia obcí v *Encyklopédii miest a obcí Slovenska*⁹ sme zistili, že pod názvom „Vieska“ sa na Slovensku nachádzajú viaceré obce v štyroch okresoch troch krajov, a to: Vieska (okr. Dunajská Streda, Trnavský kraj); Vieska (okr. Veľký Krtíš, Banskobystrický kraj); Vieska nad Blhom (okr. Rimavská Sobota, Banskobystrický kraj) a Vieska nad Žitavou (okr. Zlaté Moravce, Nitriansky kraj). Čo sa týka Viesky-Bezdedova, spomínaná encyklopédia ju už v súčasnosti neuvádza ako samostatnú obec, ale len ako mestskú časť patriacu k mestu Púchov v Trenčianskom kraji.¹⁰

---

selkovej a Leoša Janáčka (1909, 1910). In: PROCHÁZKOVÁ, Jarmila [et al.]: *Vzaty do fonografu. Slovenské a moravské písně v nahrávkách Hynka Bíma, Leoše Janáčka a Františky Kyselkové z let 1909 – 1912. 1. Studie a zprávy*. Brno : Etnologický ústav AV ČR, v. v. i., pracoviště Brno, 2012, s. 94-98.

⁷ URBANCOVÁ, Hana: Written Records and Source Criticism: A Collection of Slovak Folk Songs Collected by Karol Plicka. In: *Historical Sources and Source*. (= Skrifter utgivna av Svenskt visarkiv 29.) Eds. Susanne Ziegler, Urban Bareis. Stockholm : Svenskt visarkiv, 2010, s. 215-226. TIMKOVÁ, Miriam: *Zbierka slovenských ľudových piesní Karola Plicku a Plickova pozostalosť*. [Dizertačná práca.] Bratislava : Ústav hudobnej vedy Slovenskej akadémie vied, 2011. TIMKOVÁ, Miriam: Pozostalosť Karola Plicku a problémy jej spracovania. In: *Musicologica Slovaca*, roč. 6 (32), 2015, č. 1, s. 62-85.

⁸ TIMKOVÁ, Ref. 2. Pozri tiež TIMKOVÁ, Miriam: Piesňový repertoár obce Jablonica na Záhori a „zdobený spev“ v zápisoch Karola Plicku. In: *Musicologica Slovaca*, roč. 12 (38), 2021, č. 2, s. 274-290.

⁹ *Encyklopédia miest a obcí Slovenska*. Banská Bystrica : PS-Line, 2005, s. 112, 369, 603, 618.

¹⁰ Tamtiež, s. 252.

K definitívnemu určeniu lokality napokon prispel Plickov odkaz nachádzajúci sa na malom počte záznamov „z Púchovskej doliny“. Pôvodne táto lokalita pozostávala z dvoch samostatných obcí – Viesky a Bezdedova, ktoré sa nachádzali v ústí Púchovskej doliny medzi obcami Hrabovka a Dohňany. V polovici 19. storočia sa zlúčili do jednej obce pod spojeným názvom a v takejto podobe boli v roku 1960 pričlenené k mestu Púchov ako jedna z jeho mestských častí.¹¹ Z tohto dôvodu sme dodatočne stanovili názov lokality Plickových záznamov ako Vieska-Bezdedov. Vychádzali sme pritom aj z jedného z Plickových odkazov na názov lokality, keď v niekoľkých prípadoch pri piesňových záznamoch uviedol označenie „Veska-Bezdedov“, hoci častejšie vo svojich zápisoch odkazoval len na prvú z pôvodných dvoch obcí.

Rekonštrukcia piesňového repertoáru lokality – pramene, počet zápisov, speváci

Pri rekonštrukcii piesňového repertoáru lokality Vieska-Bezdedov sme postupovali podľa doteraz stanovenej metodiky.¹² Najprv sme spracovali zápisy, ktoré sa nachádzajú v Slovenskom národnom múzeu v Martine (ďalej SNM) ako súčasť pozostalosti Karola Plicku, ktorá zatiaľ nie je systematicky spracovaná. Piesňové záznamy z tejto lokality, ktoré boli rozptýlené a uložené vo viacerých škatuliach, sme postupne zhromaždili do jedného súboru. Usporiadali sme ich podľa základnej kategorizácie viacerých typov Plickových záznamov (záznamových lístkov), ktoré sú k dispozícii k jednej piesni: 1. melodický prvopis, 2. melodický čistopis, 3. prvopis piesňového textu, 4. odpis piesňového textu na stroji. Jednotlivé kategórie piesňových záznamov sme museli postupne priradovať k sebe tak, aby patrili k jednej dokumentovanej piesni. Ku každej piesni sa však všetky typy záznamov nemuseli zachovať.

Súbor záznamov z Viesky-Bezdedova obsahoval 163 záznamových lístkov. K nim sme pripojili navyše 5 záznamových lístkov z časti Plickovej zbierky uloženej v Literárnom archíve Slovenskej národnej knižnice v Martine (ďalej SNK-LA). Ako východisko k rekonštrukcii piesňového repertoáru sme teda mali k dispozícii 168 záznamových lístkov. Na základe detailnej heuristickej práce sa nám podarilo v zhromaždenom súbore rukopisných piesňových záznamov zrekonštruovať repertoár v rozsahu 79 piesní (Prílohy, Tabuľka). Tento repertoár sme navyše porovnali s Plickovou tlačenou zbierkou *Slovenský spevník I.*¹³ V publikovanej podobe sme našli 4 piesne z tejto obce, ktoré sa od pôvodných Plickových rukopisných zápisov odlišujú iba v niekoľkých detailoch:

1. *Časne ráno lastovenka čiká* (č. 48, s. 96-97) – tlačená verzia piesne sa zhoduje s rukopisnou verziou (melodický a textový zápis, SNM);
2. *Šak je tá niva* (č. 380, s. 290) – k tejto piesni sme podklady v rukopisnej zbierke nenašli;

¹¹ *Vlastivedný slovník obcí na Slovensku*. II. diel. Bratislava : Veda, vydavateľstvo SAV, 1977, s. 464-465.

¹² URBANCOVÁ, Ref. 7. TIMKOVÁ, Ref. 7.

¹³ PLICKA, Karol: *Slovenský spevník I. 500 slovenských ľudových piesní*. Bratislava : Štátne hudobné vydavateľstvo, 1961.

3. *To veščanské pole* (č. 410, s. 307) – tlačená verzia piesne je na rozdiel od rukopisu (melodický čistopis, SNM) transponovaná o terciu vyššie;
4. *V tej veščanskej rúbanine* (č. 441, s. 325-326) – tlačená verzia piesne sa až na menšie odchýlky (metrum, ozdoby, prednesové znaky) zhoduje s rukopisnou verzou (melodický a textový zápis, SNM).

Tieto štyri publikované zápisy z piesňovej zbierky *Slovenský spevník I* Plicka lokalizoval ako „*Veska (Púchovská dolina – z vlast.[ných] zápisov)*“ alebo len ako „*(Púchovská dolina – z vlast.[ných] zápisov)*“. Na časť lokality Vieska-Bezdedov odkazujú aj viaceré textové incipyty piesní s využitím prídavného mena „*veščanský*“. Okrem uvedených štyroch zápisov, pri ktorých sme určili väzbu na ich rukopisné predlohy, sa v tejto tlačenej zbierke vyskytuje aj ďalších 12 piesňových zápisov, ktoré Plicka lokalizoval len ako „*(Púchovská dolina – z vlast.[ných] zápisov)*“. Keďže sme k nim v Plickovej rukopisnej zbierke predlohy z Viesky-Bezdedova nenašli, nebrali sme ich pri konečnom počte piesní do úvahy.

Je zaujímavé, že Plicka z tejto lokality publikoval taký malý počet piesní. Z rekonštrukcie zápisov (Príloha, Tabuľka) totiž vyplýva, že väčšina melodických zápisov piesní z tejto obce sa vyskytuje najmä v podobe melodického čistopisu (prípadne majú aj melodický a textový prvopis). Podľa našich doterajších skúseností z práce s Plickovými rukopisnými zápsmi prevaha melodických čistopisov z určitej lokality znamenala buď prípravu rukopisných zápisov na publikovanie, alebo ich poskytnutie Matici slovenskej ako inštitúcii, pre ktorú Plicka pracoval v rokoch 1923 – 1938,¹⁴ na uloženie a archivovanie v definitívnej zápisovej podobe.

V rukopisných záznamoch piesní z Viesky-Bezdedova sú konkrétne mená spevákov uvedené pri 41 piesňových zápisoch. Na tomto základe sme identifikovali spolu 17 spevákov; ich vek uvádzame len v prípade, ak ho v zázname uviedol aj Plicka:

1. Bartošová Anna (vek neuvedený);
2. Bartošová Zuzana (vek neuvedený);
3. Bitalová (vek neuvedený);
4. Ištvániková J., 19-ročná;
5. Ištvánik J., 20-ročný;
6. Ištvániková Katuša, 66-ročná;
7. Ištvánik Ondrej, 71-ročný;
8. Ištvánik Ondrej, 91-ročný;
9. Ištvánik Ondrej, 93-ročný;
10. Jurisová Anna (vek neuvedený);
11. Kováčiková Katarína, 34-ročná;
12. Kováčik Michal, 47-ročný;
13. Mazáková Zuzana (vek neuvedený);
14. Pobežalová Katarína (vek neuvedený);
15. Ševčíková Katarína, 64-ročná;

¹⁴ SEDLÁKOVÁ, Viera: Odras výskumov Karola Plicku (1923 – 1938) v korešpondencii (1. časť). In: *Hudobný archív* 15. Ed. Viera Sedláková. Martin : Slovenská národná knižnica, 2005, s. 183-209.

16. Ševčíková Katarína, 60-ročná;
 17. Ševelová Katarína (vek neuvedený);

Možno skonštatovať, že skupinu spevákov a informátorov z lokality Vieska-Bezdedov tvorilo 12 žien a 5 mužov. Ich vekový rozptyl je veľmi široký. Zahŕňa prakticky všetky vekové kategórie: od detí bez uvedenia veku (Plicka uvádza označenie „žačka“ pri menách Zuzany Bartošovej a Kataríny Pobežalovej) až po 93-ročného speváka Ondreja Ištvaníka. Je však zjavné, že v celej skupine prevláda stredná a staršia generácia. V dvoch prípadoch Plicka uvádza pri jednom a tom istom mene rôzny vek: s menom Ondrej Ištvaník sa spájajú tri rôzne údaje o veku speváka a pri mene Katarína Ševčíková sa objavujú dva rôzne údaje o veku. Nepredpokladáme, že Plicka lokalitu navštívil s časovým odstupom viackrát. Pravdepodobne sú to príbuzní s rovnakým menom, prípadne ide o nepresný údaj. Iba v jedinom prípade Plicka použil všeobecný údaj „ženy“ ako odkaz na speváčky a informátorky z obce (odkaz môžeme nájsť na melodickom čístopise piesne *Kej sa Janko*).

Z doterajších skúseností s Plickovými rukopisnými záznamami vieme, že ak uviedol meno speváka na melodickom čístopise alebo melodickom prvopise, buď to isté meno uviedol aj pri zápise príslušného textu piesne, alebo pri ňom mená a priezviská spevákov neuvádzal vôbec. Výnimkou z tohto zapisovateľského úzu je odkaz na spevákov iba na textovom prvopise piesne, ale nie na jej melodickom čístopise, resp. melodickom prvopise. Sú to texty piesní *To veščanské pole* a *Umrela mi ženka*, ktoré majú v Plickovej rukopisnej zbierke udané rovnaké poradové číslo (KP č. 217). V tomto prípade ide o dva rôzne piesňové texty na jednu melódiu získané od dvoch rôznych informátoriek: Zuzany Bartošovej a speváčky Bitalovej (bez uvedenia krstného mena). Plicka tieto piesňové texty zapísal zrejme z podania iných speváčok, než od ktorých zaznamenal samotný melodický zápis.

Rekonštrukcia ukázala, že piesne z lokality Vieska-Bezdedov tvoria v Plickovej pozostalosti (uloženej v SNM) samostatný súbor v rozsahu 79 piesní. Z tohto celkového počtu má 17 melodických zápisov uvedený len počiatočný textový incipit. Okrem materiálu v SNM sa 5 textových prvopisov nachádza v SNK-LA, pričom sa nám podarilo z nich priradiť k melodickým zápisom zo SNM len dva piesňové texty. Navyše, ďalších 8 zápisov piesní sa nám nepodarilo identifikovať vôbec kvôli úplnej absencii textu – v tomto prípade ide len o melodické prvopisy alebo melodické čístopisy, ale bez akéhokoľvek záznamu piesňového textu alebo odkazu (incipitu) naň. Preto sme ich do celkového počtu piesní nemohli zaradiť. Do zoznamu zrekonštruovaných zápisov sme nezaradili ani texty piesní, ku ktorým sme nenašli melodický zápis – išlo o prípady, keď sme nemali k dispozícii záznam hudobnej zložky piesne.

Sprievodné komentáre zberateľa k piesňam

Na základe sprievodných poznámok a odkazov, ktoré sa nachádzajú na niektorých záznamoch pri piesňach, je zjavné, že Plicka nedokumentoval iba samotné piesne, ale všimol si aj ich zaradenie do kontextu spevných príležitostí a prednesových situácií. V niektorých prípadoch uvádza okrem konkrétnych spevákov aj ich sociálno-kultúr-

ne začlenenie. Napríklad pri melodickom prvopise piesne *Pane kmotre, dajže pic* (KP č. 13b) sa objavuje okrem údaja o mene speváka a jeho veku (Michal Kováčik, 47-ročný) aj odkaz dôležitý z hľadiska mapovania hudobnej kultúry v lokalite: „*hudec (klarinet)*“. V inom prípade na melodickom čistopise piesne *Spievala by som* (KP č. 120) označuje Plicka speváčku v detskom veku Zuzanu Bartošovú ako „*žačku*“, ako sme už na to poukázali.

Iným príkladom Plickovho spôsobu dokumentácie piesní sú poznámky na jednom zázname, ktoré sa nevzťahujú iba na daný konkrétny piesňový zápis, ale majú širšiu platnosť. Napríklad na melodickom čistopise piesne *Ach, prenešťastný, neveselý den* (KP č. 12) zberateľ upresnil meno speváčky ako „*žačka Kat.[arina] Pobežalová*“, pričom tu môžeme nájsť ceruzou dopísané incipity ďalších piesní spolu s odkazom na informátorov a spevákov: „*Huli, beli, spajkaj; Sem synák slobodný (Ševčík); Huli, beli, moj Janičko biely (Ševčík); Slyšte, pany, také mládenci; Ševelka Katerina – Veska*“.¹⁵ Na tomto príklade môžeme vidieť, ako záznam jednej piesne poslužil Plickovi aj ako poznámkový „diár“ na to, aké piesne chce ešte zapísať a aké piesne ho v kontakte so spevákmi a speváčkami zaujali. Porovnanie s dokumentovaným súborom 79 piesní nám potvrdilo, že väčšinu piesní z poznámok naozaj aj zapísal. Výnimkou je len uspávanka *Huli, beli, moj Janičko biely*, ktorú sa nám nepodarilo v rukopisnej zbierke identifikovať.

Vo všeobecnosti Plickove zápisy piesní neboli datované. Prípadné údaje o čase dokumentácie sa buď nachádzali uvedené inde, t. j. mimo jednotlivých piesňových záznamov, alebo celkom chýbali. Na melodickom čistopise piesne *Pásel Janko dva voly* (KP č. 117), zapísanej z podania 91-ročného speváka Ondreja Ištvánika, Karol Plicka uviedol rok: „1924“. (Obrazová príloha, Obr. 1) Ak tento údaj možno považovať za rok zápisu piesne, potom nám pomáha aspoň približne časovo zaradiť terénny výskum zberateľa v lokalite Vieska-Bezdedov – uvedený rok spadá do prvého obdobia Plickovho zberateľského pôsobenia na Slovensku, keď nastúpil do Matice slovenskej ako jej pracovník, pričom už koncom roka 1923 podnikal prvé dokumentačné cesty za slovenskou ľudovou piesňou.¹⁶

K hudobnému zápisu piesní

Karol Plicka ako zberateľ piesní pracoval spravidla bez fonografu – pri terénnej dokumentácii techniku zvukového záznamu nepoužíval a piesne zapisoval či transkriboval na základe priameho a bezprostredného kontaktu so spevákom.¹⁷ Táto technika dokumentácie ovplyvnila aj výslednú podobu hudobného zápisu (transkripcie) piesní. Plicka si vytvoril vlastnú metódu dokumentácie, ktorá zahrnovala niekoľko kategórií piesňových záznamov, ako sme na to už poukázali (melodický prvopis a čistopis, prvo-

¹⁵ Karol Plicka vo svojich zápisoch priezviská žien neprechyľoval vždy a uvádzal ich podľa dobového úzu.

¹⁶ SEDLÁKOVÁ, Ref. 14. Plickova zberateľská činnosť nebola obmedzená len na potreby jeho vtedajšieho zamestnávateľa Matice slovenskej. Viaceré zbery ľudových piesní na Slovensku uskutočnil aj počas svojich súkromných ciest do terénu.

¹⁷ URBANCOVÁ, Hana: Historické nahrávky hudobného folklóru a prednesový štýl. In: *Slovenská hudba*, roč. 30, 2004, č. 3, s. 273-295.

pis piesňového textu, odpis piesňového textu na stroji). Pre štúdium hudobnej zložky dokumentovaných piesní boli relevantné obidva typy zápisov – melodický prvopis aj melodický čistopis. Zväčša platilo, že melodický čistopis bol po hudobno-prednesovej stránke vypracovaný detailnejšie do finálnej podoby korektného hudobného zápisu, pričom melodický prvopis obsahoval zväčša schematický a skratkovitý záznam.¹⁸

Pri charakteristike hudobnej zložky piesní zaznamenaných v lokalite Vieska-Bezdedov sme si všímali spôsob zápisu štrukturálnych parametrov aj prednesových znakov. V piesňovom repertoári v rozsahu 79 piesní vystupuje do popredia viachlasný spev. Viachlas je prítomný v 36 piesňových zápisoch, čiže takmer v prípade polovice dokumentovaného piesňového repertoáru lokality. Spev v unisone bol zaznamenaný v 43 piesňových zápisoch. Vo väčšine prípadov viachlasných záznamov ide o dvojhlasný a trojhlasný spev, často s využitím sólového predspevu. V týchto piesňových zápisoch je základom faktúry dvojhlas, na niektorých miestach rozšírený do trojhlasu, čo zodpovedá regionálnemu viachlasnému štýlu v niektorých oblastiach stredného Považia.¹⁹ To naznačuje, že Plicka pracoval pri dokumentácii piesní často so skupinou spevákov a speváčok vytvorenou minimálne z 3 interpretov. Sólový predspev v rámci skupinového spevu Plicka označoval, hoci nie dôsledne, okrem faktúry aj pomocou údaja „*sólo-tutti*“, ako sme na to upozornili aj v prípade niektorých ďalších lokalít.²⁰ Toto označenie sa vyskytuje napríklad na melodickom čistopise piesne *Netoja, netoja* (KP č. 90; Obr. 4).

K problematike dvojhlasných piesní s rozšírením na trojhlas sa Plicka vyjadruje vo svojej úvodnej štúdií k piesňovej zbierke *Slovenský spevník I.*²¹ Tento jav charakterizuje pomocou opisu „*ľud vedome kontruje*“ a pozná tzv. „*hlbokú kontrú*“, čo znamená, že speváci vedome dopĺňajú dvojhlas na niektorých miestach nápevu ďalším, tretím hlasom. Nejde však o zámerné tvorenie vertikálnych súzvukov v podobe kvintakordov, ale skôr o zintenzívnenie zvuku pod vplyvom akustiky prírodného prostredia pri speve do dialky.²² Takéto rozšírenie dvojhlasu na trojhlas môžeme nájsť aj v zápisoch piesní z Viesky-Bezdedova, napríklad: *V tej veščanskej rubanine* (KP č. 146; Obr. 2), *Vyvandroval Janičko* (KP č. 162), *Sedaj na voz, srdenko moje* (bez číslovania KP). Z hľadiska stavby vertikálnych súzvukov ide o dvojhlas v paralelných terciách s pridanou ďalšou terciou v štruktúre kvintakordu, umiestneného na prvom alebo piatom stupni tónového radu. Analogickým prípadom dvojhlasnej faktúry s rozšírením na trojhlas je aj zápis piesne *Aj, hoja, hoja, sloboda moja* (KP č. 178), pričom Plicka tu uvádza poznámku: „*v Lysé a Lúkach bez kontry*“ (Obr. 3). To znamená, že na rozdiel od lokality Vieska-Bezdedov sa v obciach Lysá pod Makytou a Lúky tá istá pieseň spievala bez pridaného tretieho hlasu, iba dvojhlasne.

¹⁸ URBANCOVÁ, Ref. 7, s. 220.

¹⁹ DEMO, Ondrej: Viachlasné spevy v Púchovskej doline. In: *Slovenská hudba*, roč. 23, 1997, č. 1-2, s. 58-66. URBANCOVÁ, Hana: Lúčne piesne a tradičný vokálny viachlas na Slovensku. In: *Slovenská hudba*, roč. 23, 1997, č. 1-2, s. 27-46. Pozri tiež: URBANCOVÁ, Hana: *Trávnice – lúčne piesne na Slovensku : ku genéze, štruktúre a premenám piesňového žánru*. Bratislava : Academic Electronic Press, 2005, s. 158-159.

²⁰ TIMKOVÁ, Ref. 2, Ref. 3.

²¹ PLICKA, Ref. 13, s. 37-38.

²² URBANCOVÁ, Ref. 19, 1997, s. 43-44.

V tejto súvislosti je zaujímavé, že publikovaná podoba zápisu piesne *Šak je tá niva* z Plickovej piesňovej zbierky *Slovenský spevník I* (č. 380, s. 290) je zriedkavejším prípadom, keď je dvojhlasný spev so sporadickým rozšírením na trojhlas v záverečnej kadencii piesne dokonca obohatený o ďalší pridaný štvrtý hlas (Obr. 6). V Plickovej rukopisnej zbierke sme však podklady k tejto publikovanej piesni s príležitostným štvorhlasom nenašli. Podobnú faktúru – dvoj- a trojhlas s variabilne pridaným štvrtým hlasom – môžeme vidieť aj na melodickom čistopise piesne *Netoja, netoja* (KP č. 90; Obr. 4) a *V Krakovine, čiernej zemi* (KP č. 199; Obr. 5). Tieto hudobné zápisy prinášajú dôležitú informáciu o štýle a technikách viachlasného spevu na strednom Považí v čase Plickových zberateľských ciest po tomto regióne.

V niektorých prípadoch (napríklad svadobná pieseň *Dokel som sa neoženil*, 1. a 2. variant) máme k dispozícii dvojhlasnú verziu piesne aj verziu v unisone (jednohlas). To naznačuje, že Plicka túto pieseň zapísal jednak v skupinovom prednese (hoci bez odkazu na interpretov), jednak v sólovom podaní (s uvedením speváka, 47-ročného Michala Kováčika).

Na zaznamenanie niektorých prednesových prvkov Plicka vo svojich zápisoch pomerne často využíval grafické (notačné) značky a slovné skratky pre odborné termíny *tenuto*, *sostenuto* či *ritardando*. Vyskytujú sa hlavne v kadenciách ťahavých piesní, kde zberateľ potreboval zaznačiť proces zadržania a spomalenia spevu. Príklady na grafické notačné znaky *tenuto* alebo jeho slovnú skratku („*ten.*“) môžeme vidieť v zápisoch piesní *Čo sa stalo v údolí* (KP č. 24), *Sedaj na voz, srdenko moje* (bez číslovania KP), *Berem trávu, berem* (KP č. 18) a ďalších. Efekt spomalenia v záveroch piesní, označený pomocou slovných skratiek hudobného názvoslovja („*poco rit.*“, „*poco sost.*“), sa nachádza napríklad v melodických zápisoch piesní *Ach, prenešťastný, neveselý den* (KP č. 12), *Časne ráno lastovenka čiká* (KP č. 81) či *Sigoce, sigoce* (KP č. 123). Na zachytenie prednesových prvkov Plicka teda používal hudobnú terminológiu aj štandardné notačné znaky používané v oblasti umeleckej (komponovanej) hudby.

Žánrovo-druhovú analýza piesňového repertoáru

Z celkového počtu 79 zrekonštruovaných zápisov piesní sme podrobili žánrovej a druhovej analýze súbor v rozsahu 62 piesní. V 17 prípadoch totiž chýbali kompletne piesňové texty k melodickému zápisu. Napriek tomu sa nám podarilo pri niektorých piesňach určiť ich žánrovú príslušnosť, a to najmä vďaka porovnaniu s piesňovými zápsmi z ďalších lokalít Trenčianskeho kraja, ktoré pochádzajú nielen od K. Plicku, ale aj od ďalších zberateľov a bádateľov. Patrí k nim napríklad dožinková pieseň *Bože náš* (KP č. 106), ktorú sme bližšie určili podľa piesňového materiálu publikovaného v antológii O. Dema a O. Hrabalovej *Žatevné a dožinkové piesne*. Dožinková pieseň z Viesky-Bezdedova je melodickým variantom piesňových zápisov z Dohňan a Mostišťa.²³ Podobný problém chýbajúceho textu sme riešili aj pri piesňach *Trenčanská kasárna* (bez číslo-

²³ DEMO, Ondrej – HRABALOVÁ, Oľga: *Žatevné a dožinkové piesne*. Bratislava : Slovenská akadémia vied, 1969, s. 164 (variant: Dohňany), s. 174 (variant: Mostišťa).

vania KP) a *Pásel Janko dva voly* (KP č. 117), kde sme žánrovú príslušnosť piesne určili podľa blízkych variantov piesní z obce Dohňany z Plickovej rukopisnej zbierky.²⁴

Pri kategorizácii piesní sme sa opierali o doterajšie práce, ktoré sa na jednej strane venovali teoretickému vymedzeniu pojmov piesňový žáner a druh, na druhej strane priniesli žánrovo-druhovú systematiku s aplikovaním na konkrétny piesňový materiál.²⁵ V piesňovom súbore z lokality Vieska-Bezdedov sme vyčlenili nasledovné piesňové kategórie:

I. Piesne kalendárneho cyklu

Kategória obradových piesní kalendárneho cyklu je v našom súbore najmenej zastúpená. Spadajú pod ňu iba 3 piesňové zápisy, a to dve dožinkové piesne (ktoré väčšina autorov chápe ako súčasť výročného, t. j. kalendárneho cyklu, v niektorých prípadoch dokonca spolu s pracovnými žatevnými piesňami)²⁶ a jedna jarná obradová pieseň. Obidve dožinkové piesne *Ej, gazda náš, gazda* (KP č. 255) a *Bože náš* (KP č. 106) sú zaznamenané v dvojhlasnom prednese s pridaným tretím hlasom a patria k rozšíreným piesňovým typom na strednom Považí.²⁷ Jurská pieseň *Svatý Jur ide* (KP č. 126) je súčasťou jarných obyčají okolia Trenčína a v minulosti sa pod regionálnym názvom *spievanie na Ďura* spájala so spevom dievčat.²⁸

II. Piesne životného cyklu človeka

Do tejto skupiny patria uspávanky, ktoré sa viažu na obdobie detstva ako piesne určené pre deti a spievané deťom pri uspávaní.²⁹ K. Plicka venoval tomuto piesňovému žánru zvýšenú pozornosť nielen ako zberateľ, ale aj ako etnograf a folklorista.³⁰ V jeho piesňových zápisoch z lokality Vieska-Bezdedov sme určili 4 piesne ako ľudové uspávanky. Patrí k nim aj pieseň *Anička, malička* (KP č. 253), kde na melodickom prvopise Plicka priamo označuje funkciu piesne: „*pri kolíbaní*“. Je zaujímavé, že pri tejto piesni je uvedený ako spevák 93-ročný Ondrej Ištvánik. Nositeľkami a interpretkami uspávaniek v tradičnom slovenskom prostredí boli prevažne ženy, hoci zriedkavo a výnimočne sa zberatelia v rámci terénneho výskumu stretli aj s mužmi ako interpretmi tohto

²⁴ TIMKOVÁ, Ref. 2, 2011, s. 267. (Tabuľka – Zoznam piesňových zápisov z Dohňan.)

²⁵ ELSCHÉKOVÁ, Alica – ELSCHÉK, Oskár: *Slovenské ľudové piesne a nástrojová hudba. Antológia*. Bratislava : Osvetový ústav, 1980. URBANCOVÁ, Hana: Stav a perspektívy výskumu piesňových žánrov. In: *Ethnomusicologicum*, roč. 1, 1993, č. 1, s. 27-40. URBANCOVÁ, Hana (ed.): *Piesňové žánre v tradičnej hudobnej kultúre*. (= Studia ethnomusicologica I.) Bratislava : Ister Science v spolupráci s Ústavom hudobnej vedy SAV, 1999, s. 13-50. LOMEN, Kristína: *Tradičná piesňová kultúra Slovákov v Starej Pazove v Srbsku*. Bratislava : Ústav hudobnej vedy SAV, 2021, s. 132-134. URBANCOVÁ, Hana: *Speváčka a jej piesňový repertoár. Mária Zajacová zo Záblatia*. (= Edícia Corpus Musicae Popularis Slovaca.), rukopis.

²⁶ ELSCHÉKOVÁ – ELSCHÉK, Ref. 25, s. 89-99.

²⁷ DEMO – HRABALOVÁ, Ref. 23.

²⁸ KOVÁČOVÁ, Juliana: Dievčenské spevy v jarnom zvykosloví na Slovensku. In: *Musicologica Slovaca*, roč. 14, 1989, s. 37-63.

²⁹ ELSCHÉKOVÁ, Alica: Uspávanky a detské zabávanky na Gemeri. (Ich psychofyzologická funkcia, hudobnopoetické skladby a typológia.) In: *Vlastivedné štúdie Gemera* 5. Ed. Július Bolfík. Martin : Osveta, 1987, s. 88-151.

³⁰ PLICKA, Karol: Slovenské uspávanky. In: *Slovenské pohľady*, roč. 43, 1927, č. 9, s. 460-474.

piesňového žánru.³¹ Súčasťou slovenských uspávaniak bola aj sociálna tematika,³² ako to dokumentuje príklad uspávanky *Huličky, beličky* (KP č. 43) so sociálnym motívom z rodinného prostredia.

Z kategórie piesní životného cyklu Plicka v lokalite zaznamenal 1 krstinovú pieseň a 5 svadobných piesní. Krstinová pieseň *Pane kmotre, dajže pic* (KP č. 13b) je zachytená v sólovom prednese a Plicka ju získal od 47-ročného informátora Michala Kováčika.

Na rozdiel od všeobecne málo početného repertoáru krstinových piesní svadobné piesne predstavujú bohatý piesňový fond, ktorý sa v rámci svadobného ceremoniálu vnútorne člení aj podľa funkcie a konkrétnej situácie spevu.³³ Pri niektorých zápisoch svadobných piesní nám v prípade absencie textu piesne pomohol Plickov údaj o spevnej príležitosti – napríklad pri piesni s textovým incipitom *Sedaj na voz, srdenko moje* (bez číslovania KP) sme určili piesňový žáner aj podľa odkazu na melodickom čístopise piesne: „svadba“. Iným príkladom bola poznámka „spoločný spev pri svadbe“ na melodickom čístopise piesne *Dokel som sa neoženil* – 1. variant (bez číslovania KP) alebo skratkovitý údaj „vydáva“ na textovom prvopise piesne *Moje žlté vlasy* (KP č. 75). V prípade väčšiny zápisov svadobných piesní ide o viachlasný prednes – dvojhlas s pridaným tretím hlasom, čiže o piesne, ktoré zazneli v prednese speváckej skupiny. Iba pri 2. variante svadobnej piesne *Dokel som sa neoženil* (KP č. 10b), zaznamenanaj z podania 47-ročného informátora Michala Kováčika, ide o melodický variant v jednohlasnej faktúre. Svadobné piesne, ktoré Plicka v tejto lokalite dokumentoval, sa pravdepodobne viažu na niekoľko samostatných obradových fáz svadby, hoci zberateľ uviedol len základný údaj o svadbe ako centrálnej spevnej príležitosti.

III. Piesne spojené s prácou a zamestnaním

Súčasťou tejto kategórie sú piesne lúčne, poľné, žatevné, pastierske, ďalej zbojnícke piesne, piesne pri práci s ľanom a na priadkach, regrútske a vojenské piesne.³⁴ V ich textoch sa často prelínajú pracovné, prírodné a ľúbostné motívy. Piesne z lokality Vieska-Bezdedov sa poväčšine viažu na viachlasný prednes, prevažne dvojhlas s pridaným tretím hlasom. Viaceré piesňové žánre tejto kategórie sa spájali so spevom v prírodnom prostredí, čomu zodpovedá aj ich hudobná štruktúra a prednes, ako na to upozornil aj Plicka.³⁵ Z repertoáru lúčnych, žatevných a poľných piesní sme v repertoári tejto lokality identifikovali iba 4 zápisy. Napríklad pieseň *Berem trávu, berem* (KP č. 18) Plicka charakterizoval ako „trávnu“ a pieseň *To veščanské pole* (KP č. 217) zase označil ako „poľnú“ pieseň. Obidve možno zaradiť do tzv. trávnicového repertoáru,

³¹ Napr. URBANCOVÁ, Hana: Piesňové žánre žien v tradičnej hudobnej kultúre. In: *Žena v tradičnej hudobnej kultúre*. (= Studia ethnomusicologica V.) Ed. Hana Urbanová. Bratislava : Ústav hudobnej vedy SAV, s. 65-67.

³² BURLASOVÁ, Soňa: Sociálna tematika v ľudovej piesni a jej vývin. In: *Slovenský národopis*, roč. 26, 1978, č. 1, s. 51-67.

³³ BURLASOVÁ, Soňa: Svadobné piesne z Dačovho Lomu a ich súvis s obradom. In: *Slovenský národopis*, roč. 25, 1977, č. 1, s. 5-44. ELSCHÉKOVÁ, Alica: Svadba a svadobné piesne. In: *Musicologica Slovaca*. Ed. Oskár Elschek. Bratislava : Veda, vydavateľstvo SAV, 1989, s. 72-122. LOMEN, Kristína: Svadba a svadobné piesne v Starej Pazove. In: *Musicologica Slovaca*, roč. 8 (34), 2017, č. 2, s. 264-312.

³⁴ ELSCHÉKOVÁ – ELSCHÉK, Ref. 25, s. 169-221.

³⁵ PLICKA, Ref. 13, s. 34-37.

pre ktorý je na strednom Považí príznačné prelínanie spevu nielen pri práci na lúkach a pri poľných prácach, ale aj pri žatve.³⁶ Pieseň *Kej sa Janko na vojnu* (bez číslovania KP) síce patrí k ľúbostným lyrickým piesňam, na melodickom čistopise však Plicka uviedol ako spevnú príležitosť prácu s ľanom: „ženy pri trhaní konopí“.

Skromnejšie sú zastúpené pastierske piesne, ktoré reprezentujú v analyzovanom súbore 2 zápisy. Pieseň *Ovečky blačaly* (KP č. 95) bola zaznamenaná v sólovom podaní od 91-ročného speváka Ondreja Ištvánika. Pri piesni *Ovce moje, ovce* (KP č. 203) však Plicka uvádza dvojhlasnú faktúru s pridaným tretím hlasom, čo odkazuje na skupinovú interpretáciu. Zo zbojníckych piesní sme našli iba zápis piesne *Pásel Janko dva voľy* (KP č. 117) v interpretácii 91-ročného speváka Ondreja Ištvánika. Keďže piesňový text chýbal, žánrové zaradenie piesne sme určili podľa blízkeho piesňového variantu z obce Dohňany.³⁷

V súvislosti s priadkami a páračkami sa síce spieval rozmanitý repertoár, prevažovali však ľúbostné piesne, z ktorých sa sformovalo jadro tzv. priadkových piesní.³⁸ Patrí k nim aj ľúbostná pieseň *Netoja, netoja* (KP č. 90), pri ktorej Plicka na jednom z jej dvoch melodických zápisov uviedol ako spevnú príležitosť „priadky“.

Napriek tomu, že repertoár vojenských a regrútskych piesní predstavuje významnú zložku spevu mužov, v Plickových záznamoch z lokality Vieska-Bezdedov sme našli spolu len 4 zápisy týchto piesní. Patrí k nim vojenská pieseň *Trenčanská kasárna* (bez číslovania KP) či *V štedesiatom šiestem roce* (KP č. 5b), obidve zaznamenané v sólovom speve v podaní 71-ročného Ondreja Ištvánika. Osobitne sa vyčleňuje regrútsky repertoár.³⁹ Zastupuje ho pieseň *Časne ráno lastovenka čiká* (KP č. 81), ktorú Plicka uverejnil aj v *Slovenskom spevníku I.* (č. 48, s. 96-97). V tomto prípade ide opäť o pieseň s viachlasnou faktúrou, ktorá sa viazala na skupinový spev v dvojhlase s pridaným tretím hlasom.

IV. Epické piesne

Do tejto druhovej kategórie spadajú naratívne piesne – balady. Vnútorne sa členia podľa tematických skupín a sujetových typov.⁴⁰ V Plickových zápisoch z Viesky-Bezdedova sme identifikovali spolu 6 balád, hoci v niektorých prípadoch sme kvôli chýbajúcemu piesňovému textu nemohli bližšie špecifikovať, o aký sujetový typ balady ide (s využitím katalógu Sone Burlasovej).⁴¹ Na tento piesňový žáner odkazovala buď poznámka zberateľa, alebo textový incipit piesne, prípadne sme daný zápis porovnávali s repertoárom z ďalších lokalít stredného Považia z Plickovej rukopisnej zbierky.

Fragment balady *Čo sa stalo v údolí* (KP č. 24) reprezentuje sujetový typ „mládelec zabije tehotnú milú“ (Katalóg, č. 145).⁴² Pre absenciu piesňového textu sme tento

³⁶ URBANCOVÁ, Ref. 19, 2005, s. 143-144, 193-194.

³⁷ TIMKOVÁ, Ref. 2, 2011, s. 267. (Tabuľka – Zoznam piesňových zápisov z Dohňan.)

³⁸ *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska 2*. Bratislava : Veda, vydavateľstvo SAV, 1995, s. 83.

³⁹ BURLASOVÁ, Soňa: *Vojenské a regrútske piesne*. Bratislava : Veda, vydavateľstvo SAV, 1991.

⁴⁰ BURLASOVÁ, Soňa: *Slovenské ľudové balady*. Bratislava : Scriptorium musicum, 2001.

⁴¹ BURLASOVÁ, Soňa: *Katalóg slovenských naratívnych piesní. Typenindex slowakischer Erzähllieder*. Zväzok 1-3. (= Etnologické štúdie 2-4.) Ed. Eva Krekovičová. Bratislava : Veda, vydavateľstvo SAV; Ústav etnológie SAV, 1998.

⁴² Tamtiež, Zväzok 2, s. 319.

fragment porovnali s už spracovaným a vyhodnoteným repertoárom z Dohňan, kde sa objavila pieseň s identickým textovým incipitom aj nápevom. Na tomto základe sme dodatočne mohli určiť jej príslušnosť k baladám. Iným problémom bola balada *V tej veščanskej rubanine* (KP č. 146). V Plickovej rukopisnej zbierke sa nachádzal len jej melodický zápis s prvou strofou, pričom celý piesňový text chýbal. Bolo však možné doplniť ho na základe publikovanej verzie tejto piesne, ktorú zberateľ uverejnil vo svojej piesňovej zbierke *Slovenský spevník I* (č. 441, s. 325-326). V publikovanej verzii sa táto balada uvádza ako „*poľná pieseň*“, Plicka teda označil jej aktuálnu spevnú príležitosť. Uvedený zápis však reprezentuje tzv. sekundárnu zložku piesňového žánru – repertoár žien spievaný pri práci v prírode, do ktorého dodatočne prenikali piesne rôzneho žánrového pôvodu. Bežne k nim patrili aj balady, ktoré sa prednesom prispôbovali novej spevnej príležitosti – ťahavému spevu v prírode.⁴³ Niektoré Plickove zápisy balád z lokality Vieska-Bezdedov však predstavujú len fragmenty, pri ktorých sa sujetový typ nedal jednoznačne určiť.

V. Lyrické piesne

Lyrický piesňový druh obsahuje dve ťažiskové kategórie piesní – ľúbostné piesne, v ktorých dominuje subjektívna lyrická reflexia, a piesne humoristické s využitím poetiky komična. Z kategórie lyrických ľúbostných piesní sme v našom súbore vymedzili najpočetnejší repertoár v rozsahu 17 piesňových zápisov. Dá sa povedať, že ľúbostná tematika v Plickových piesňových zápisoch z lokalít stredného Považia dominuje. Táto skupina sa člení na niekoľko podskupín, ktoré možno určiť na základe ľúbostných vzťahov a ich prejavu alebo na základe nositeľov a interpretov ako rozlúčkové, záletnícke či mládenecké.⁴⁴ Napríklad z rozlúčkových ľúbostných piesní môžeme spomenúť pieseň *Ach, žiaľ či nežiaľ* (KP č. 13), k záletníckym ľúbostným piesňam patria zápisy *Bodaj sa prepadlo Komárno* (KP č. 10), *Na krakovskej veži* (KP č. 87), *Švarná dzievčina* (KP č. 214). Vo väčšine prípadov sa ľúbostné piesne spievali dvojhlasne s pridaným tretím hlasom, môžeme však nájsť aj jednohlasné ľúbostné piesne spievané unisono, napríklad *Hrmelo, pršalo* (KP č. 15b), *Za mojím širáčkom* (KP č. 17b), obidve zaznamenané od 47-ročného speváka Michala Kováčika – pri zápise piesne *Hrmelo, pršalo* Plicka uvádza aj melodické a rytmické varianty.

Druhou významnou kategóriou lyrického piesňového druhu sú humoristické piesne. Patria k nim najmä žartovné a naturalistické piesne.⁴⁵ Humoristickým piesňam sa v minulosti z rôznych príčin nevenovala dostatočná pozornosť. Zberatelia často tieto piesne nepovažovali za vhodné na dokumentovanie a pri práci v teréne ich vedome obchádzali, prípadne zapisovali bez kompletného textu a pod. Plicka považoval tieto piesne za prirodzenú súčasť života človeka, preto im pri zberateľskej práci v teréne ve-

⁴³ URBANCOVÁ, Ref. 19, 2005, s. 187-191.

⁴⁴ ELSCHÉKOVÁ, Alica: Ľúbostná lyrika v gemerskom ľudovom speve. (Tematika, motívika a melódika záletníckych piesní.) In: *Gemer. Národopisné štúdie 4*. Ed. Adam Pranda. Martin : Osveta, 1981, s. 245-330.

⁴⁵ BIČANOVÁ, Katarína: Humoristické piesne v tradičnom speve na Spiši. In: *Piesňové žánre v tradičnej hudobnej kultúre*. (= Studia ethnomusicologica I.) Ed. Hana Urbancová. Bratislava : Ister Science, 1999, s. 148-176.

noval primeranú pozornosť. Medzi piesňovými zápismi z Viesky-Bezdedova môžeme nájsť viaceré typy žartovných a naturalistických piesní.

K humoristickým piesňam s prvkami naturalizmu môžeme zaradiť pieseň *Zamaj, zamaj, štyri kone* (KP č. 7b) od 71-ročného speváka Ondreja Ištvánika či pieseň *Išla psotka cez hory* (KP č. 12b) zaznamenanú z podania 47-ročného speváka Michala Kováčika. V rámci žartovných piesní zberateľ zdokumentoval niekoľko pijanských piesní. Patrí k nim napríklad rozšírená pieseň *Pálené, vínečko, borovička* (KP č. 100) zachytená v podaní 64-ročnej speváčky Kataríny Ševčíkovej či pieseň *Kej som všetko prepil* (KP 1b) v speve už spomenutého 71-ročného speváka Ondreja Ištvánika. Žartovnú pieseň o zvieratách *Zajac kosí otavu* (KP č. 215) zberateľ zaznamenal opäť z interpretácie spomínanej 64-ročnej speváčky Kataríny Ševčíkovej. Všetky humoristické piesne sú zachytené v jednohlasnej faktúre, ktorá naznačuje sólový prednes, čomu zodpovedajú aj odkazy na jednotlivých spevákov. Tie korešpondujú s obrazom o nositeľoch a interpretoch humoristických piesní – patrili k nim rovnako muži ako ženy, hoci v prípade žien išlo častejšie o obradový piesňový repertoár.⁴⁶

VI. Piesne k tancom

Napriek tomu, že jednotlivé piesne k tancom možno zaradiť do niektorej z predchádzajúcich piesňových kategórií, túto skupinu piesní sme sa rozhodli vyčleniť osobitne. Plicka totiž dokumentácii piesní spojených s tancom venoval náležitú pozornosť a v odkazoch pri zápisoch piesní poukazoval na ich tanečnú funkcionálnosť.⁴⁷ V lokalite Vieska-Bezdedov označil všetky piesne k tancu termínom „čardáš“. Tematikou textov tieto piesne spadajú prevažne do kategórie humoristických piesní, najmä žartovných a prekáravých. Nedá sa preto vylúčiť, že aj viaceré piesne zaradené do kategórie humoristických piesní sa spievali pri tanečných príležitostiach, hoci v zápise piesní sa takýto údaj nemusí vyskytnúť. Ako príklad môžeme spomenúť piesne *Záhon šošovičky* (KP č. 8b) a *Šípkik, trník* (bez KP č.) – zberateľ ich zapísal opäť z podania 71-ročného speváka Ondreja Ištvánika, ktorý Plickovi sprostredkoval na dokumentáciu humoristický piesňový repertoár. Pieseň k tancu *Ja som čierny jako kavka* (KP č. 4b) zasa zaznamenal od 66-ročnej speváčky Katuše Ištvánikovej.

Zhrnutie

Doterajší heuristický výskum rukopisnej zbierky Karola Plicku (1894 – 1987) sa zamerával na zápisy piesní z regiónu stredného Považia na severozápadnom Slovensku. Rekonštrukcia piesňového repertoáru ukázala, že Plicka v 24 lokalitách tohto regiónu zdokumentoval spolu 946 piesní. Týmto príspevkom sme uzatvorili identifikáciu regionálneho piesňového korpusu spracovaním rukopisných aj publikovaných zápisov z lokality Vieska-Bezdedov (dnes časť mesta Púchov). Plicka uskutočnil terénny výskum v tejto lokalite na začiatku svojho pôsobenia na Slovensku. Z Plickových zápisov z tejto lokality sa nám podarilo identifikovať 79 piesní od 17 spevákov zo všetkých ge-

⁴⁶ URBANCOVÁ, Hana: Pijanské piesne na Slovensku. In: *Slovenská hudba*, roč. 21, 1995, č. 2, s. 285-317.

⁴⁷ PLICKA, Ref. 13, s. 32-34.

neračných vrstiev. Takmer polovica piesňových zápisov obsahuje viachlas v skupinovom prednese aj s prípadným využitím úlohy predspeváka (sólo – tutti) ako jeden zo štýlových znakov regionálnej hudobnej kultúry. Žánrovo-druhovú analýzu piesňového repertoáru potvrdila, že zberateľ aj v tejto lokalite dokumentoval ľudový spev v celej šírke piesňových žánrov a druhov. V štúdiu sme poukázali na viaceré prístupy a možnosti, ako rekonštruovať piesňový repertoár z rukopisnej zbierky Karola Plicku a určiť jednotlivé piesne aj v prípade neúplných alebo fragmentárnych záznamov.⁴⁸

Štúdia je súčasťou grantového projektu VEGA č. 2/0100/22 „Historické pramene tradičného slovenského spevu: typológia, rekonštrukcia, interpretácia“ (2022 – 2025), riešeného v Ústave hudobnej vedy SAV, v. v. i.

---

⁴⁸ Ďakujeme pracovníkom SNM a SNK-LA v Martine za sprístupnenie rukopisných zápisov Karola Plicku a za možnosť pracovať s nimi ako s dôležitým historickým prameňom slovenského ľudového spevu.

Tabuľka: Rekonštrukcia piesňového repertoáru lokality Vieska-Bezdedov zo zápisov Karola Plicku

Textový incipit	Prameň / číslovanie Karola Plicku	Interpret	Žánrovo-druhovú analýzu / sprievodný údaj zberateľa	Faktúra
<i>Ach, prenešťasťný, neveselý den</i>	M: mč / KP č. 12	Katarína Pobežalová / -	?	2-3-hlas
<i>Ach, žiaľ či nežiaľ</i>	M: mč; tp / KP č. 13	?	ľúbostná rozlúčková / -	2-3-hlas
<i>Aj, hoja, hoja, sloboda moja</i>	M: mp, tp / KP č. 178	Zuzana Mazáková / -	ľúbostná / -	2-3-hlas
<i>Anička, malička</i>	M: mč, mp; tp / KP č. 253	Ondrej Ištvánik / 93-roč.	uspávanka / „pri kolibaní“	1-hlas
<i>Berem trávu, berem</i>	M: mč 2x, tp / KP č. 18	?	ľúčna – trávica / „trávna“	2-3-hlas
<i>Bodaj sa prepadlo Komárno</i>	M: mp; tp / KP č. 10	?	ľúbostná záletnícka / -	2-3-hlas
<i>Bože náš</i>	M: mč / KP č. 106	?	dožinková / -	2-3-hlas
<i>Časne ráno lastovienka čiká</i>	M: mč, tp / KP č. 81	?	regrútska / -	2-3-hlas
<i>Čo sa stalo v Páchove</i>	M: mč / KP č. 31	?	balada (fragment) / -	2-3-hlas
<i>Čo sa stalo v údolí</i>	M: mč / KP č. 24	?	balada (fragment) / -	2-3-hlas
<i>Dobre som ti povedala</i>	M: mč, tp / KP č. 11b	Michal Kováčik / 47-roč.	tanečná / „čardás“	1-hlas
<i>Dokel som sa neoženil</i> (var. 1)	M: mč, tp / -	?	svadobná / „spoloč. spev pri svadbe“	2-3-hlas
<i>Dokel som sa neoženil</i> (var. 2)	M: mč, tp / KP č. 10b	Michal Kováčik / 47-roč.	svadobná / -	1-hlas
<i>Ej, gazda náš, gazda</i>	M: mp; tp / KP č. 255	?	dožinková / -	2-3-hlas
<i>Ej, už suniečko vychojí</i>	M: mč, mp, tp / KP č. 6b	Ondrej Ištvánik / 71-roč.	ľúbostná / -	1-hlas
<i>Hore dzedzinú vietríček povievá</i>	M: mč; tp / KP č. 48	?	ľúbostná / -	2-3-hlas
<i>Hory, hory zelené</i>	M: mč, tp / KP č. 51	J. Ištvánikova / 19-roč.	ľúbostná / -	1-hlas
<i>Hrach sa nám neurodzal</i>	M: mč, tp / KP č. 201	?	tanečná / „čardás“	1-hlas
<i>Hrmelo, pršalo</i>	M: mč, mp, tp / KP č. 15b	Michal Kováčik / 47-roč.	ľúbostná / -	1-hlas
<i>Huličky, beličky</i>	M: mč; tp / KP č. 43	?	uspávanka / -	1-hlas
<i>Huli, beli, spajkaj</i> (var. 1)	M: mč; tp / KP č. 199	Katarína Ševčíkova / 64-roč.	uspávanka / -	1-hlas
<i>Huli, beli, spajkaj</i> (var. 2)	M: mč; tp / KP č. 199	Katarína Ševčíkova / 64-roč.	uspávanka / -	2-3-hlas

Textový incipit	Prameň / číslovanie Karola Plicku	Interpret	Žánrovo-druhová analýza / sprievodný údaj / zberateľa	Faktúra
<i>Chojila (?)</i>	M: mč / KP č. 221	Katarína Ševčíkova / 64-roč.	?	1-hlas
<i>Išla psočka (?) cez hory</i>	M: mč, mp, tp / KP č. 12b	Michal Kováčik / 47-roč.	žartovná / „lazovská“	1-hlas
<i>Išlo dievča (?)</i>	M: mč / KP č. 197	Katarína Ševčíkova / 64-roč.	?	1-hlas
<i>Jaká je to pekná chvála</i>	M: mp, tp / KP č. 187	?	svadobná / -	2-3-hlas
<i>Ja som čierny jako kavka</i>	M: mč, mp, tp / KP č. 4b	Katúša Ištvánikova / 66-roč.	tanečná / „čardás“	1-hlas
<i>Každý mi na svece ubližuje</i>	M: mč / KP č. 205	Katerina Ševelová / -	?	1-hlas
<i>Keby som mal takú ženu</i>	M: mp / KP č. 299	?	?	1-hlas
<i>Kej sa Janko na vojnu</i>	M: mč / -	ženy	regrútska / „pri trhaní konopí“	1-hlas
<i>Kej som bol malučky</i>	M: mč, mp, tp / KP 14b	Michal Kováčik / 47-roč.	tanečná / -	1-hlas
<i>Kej som všeko prepil</i>	M: mč, tp / KP 1b	Ondrej Ištvánik / 71-roč.	žartovná pijanská / -	1-hlas
<i>Koší, Janko, kosí trávu</i>	M: mč, tp 2x / KP č. 71	?	ľubostná / -	1-hlas
<i>Mala cigánka tri šumné céry</i>	M: mp, tp / KP č. 78	?	humoristická (žartovná) / -	2-hlas
<i>Mamko moja, mamko</i>	M: mč, mp, tp / KP 16b	Michal Kováčik / 47-roč.	žartovná / -	1-hlas
<i>Medzi dvoma horama</i>	M: mč, tp / KP č. 218	?	ľubostná / -	2-3-hlas
<i>Moje žlté vlasy</i>	M: mč, tp / KP č. 75	?	svadobná / „vydáva“	2-3-hlas
<i>Nad koscelom rokyta</i>	M: mp / KP č. 252	J. Ištvánik / 20-roč.	?	2-hlas
<i>Na krakovskej veži</i>	M: mč, tp / KP č. 87	?	ľubostná zaletnícka / -	1-hlas
<i>Na vianoce, na ty hody</i>	M: mč / KP č. 256	Katarína Kováčiková, / 34-roč.	?	1-hlas
<i>Na zahumny, na zahumny</i>	M: mč / KP č. 88	Katarína Ševčíkova / 60-roč.	?	1-hlas
<i>Neprš, Bože, neprš</i>	M: mč, tp / KP č. 203	?	ľubostná / -	2-3-hlas
<i>Netoja, netoja</i>	M: mč 2x, tp / KP č. 90	?	ľubostná / „priadky“	2-3-hlas, var. 4-hlas
<i>Očká moje čierne</i>	M: mč / KP č. 98	Anna Jurisová / -	?	1-hlas
<i>Ovce moje, ovce</i>	M: mč, tp / KP č. 203	?	pastierska / -	2-3-hlas
<i>Ovečky blačaly</i>	M: mč, tp / KP č. 95	Ondrej Ištvánik / 91-roč.	pastierska / -	1-hlas
<i>Oženil sa Janko</i>	M: mp, tp / KP č. 300	?	balada / -	2-3-hlas
<i>Pálené vínečko, borovička</i>	M: mč, tp / KP č. 100	Katarína Ševčíkova / 64-roč.	pijanská žartovná / -	1-hlas

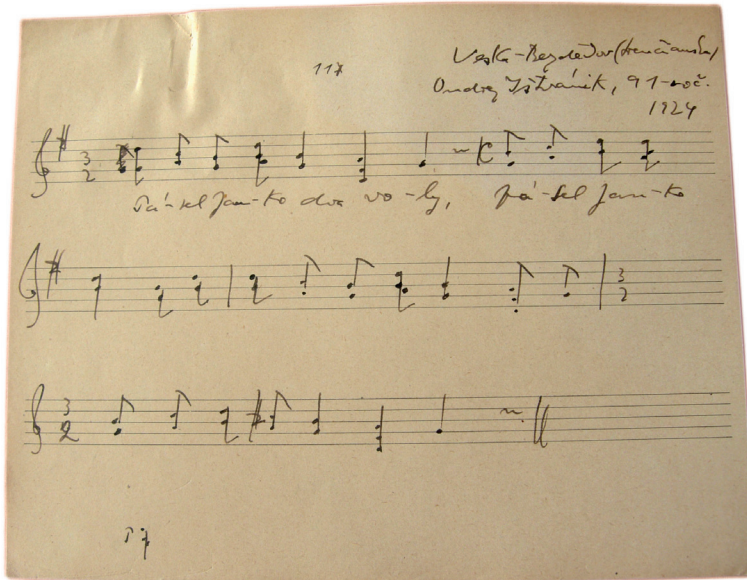
Textový incipit	Prameň / číslovanie Karola Pliecku	Interpret	Žánrovo-druhová analýza / sprievodný údaj zberateľa	Faktúra
<i>Pane kmotre, dajže pic</i>	M: mč, mp, tp / KP č. 13b	Michal Kováčik / 47-roč.	krstinová / -	1-hlas
<i>Pásel Janko dva voly</i>	M: mč 2x / KP č. 117	Ondrej Ištvánik / 91-roč.	zbojnícka / -	2-3-hlas
<i>Pasem (?)</i>	M: mp / KP č. 209	?	?	2-3-hlas
<i>Passú sa mi, passú</i>	M: mč, tp / KP č. 203	Katarína Pobežalová / -	lúčna, pastierska / „trávna“	2-3-hlas
<i>Pojme, zaspievajme</i>	M: mč, tp / KP č. 109	?	polná – trávica / -	1-hlas
<i>Pred našimi dvermi</i>	M: mp, tp / KP č. 110	?	balada (fragment) / -	2-3-hlas
<i>Prelecel sokol</i>	M: mč, tp / KP č. 204 + K: tp 3227	?	ľúbostná / -	2-3-hlas
<i>Sedaj na voz, sridenko moje</i>	M: mč / -	?	svadobná / „svadba“	2-3-hlas
<i>Sedela, sedela</i>	M: mč / KP č. 128	?	?	1-hlas
<i>Sem synák slobodný</i>	M: mč / KP č. 132	Katarína Ševčíkova / 60-roč.	?	1-hlas
<i>Sigoce, sigoce</i>	M: mč / KP č. 123	?	?	2-3-hlas
<i>Spievala by som</i>	M: mč / KP č. 120	Zuzana Bartošová / -	?	1-hlas
<i>Svatý Jur ide</i>	M: mč / KP č. 126	?	obradová jurská / -	1-hlas
<i>Svitec že mi, mesiáčku</i>	M: mp, tp / KP č. 188+K: tp 3226	?	ľúbostná záletnícka / -	2-3-hlas
<i>Šípik, trník</i>	M: mp / -	Ondrej Ištvánik / 71-roč.	tanečná / „čardáš“	1-hlas
<i>Švarná dzievica</i>	M: mč, tp / KP č. 214	?	ľúbostná záletnícka / -	2-3-hlas
<i>Tažký je, tažký</i>	M: mč / KP č. 141	?	?	1-hlas
<i>Trenčanská kasárna</i>	M: mč / -	?	vojenská / -	1-hlas
<i>To veštánské pole</i>	M: mč, tp / KP č. 217	na texte – Bartošová	lúčna – trávica / „polná“	2-3-hlas
<i>Umrela mi ženka</i>	M: mč, tp / KP č. 217	na texte – Bítalová	humoristická (žartovná) / -	2-3-hlas
<i>V Krakovine, čiernej zemi</i>	M: mč, tp / KP č. 199	Anna Bartošová / -	balada / -	2-3-hlas, var. 4-hlas
<i>V šesťdesiatom šiestom roce</i>	M: mč, mp, tp / KP č. 5b	Ondrej Ištvánik / 71-roč.	vojenská / „vojenská“	1-hlas
<i>V tej veštánskej rubanine</i>	M: mč / KP č. 146	?	balada (fragment) / „polná“	2-3-hlas
<i>Vylecel (?)</i>	M: mč / KP č. 91	Ondrej Ištvánik / 91-roč.	?	1-hlas
<i>Vyvandroval Janičko</i>	M: mč, mp / KP č. 162	?	?	2-hlas

Textový incipit	Prameň / číslovanie Karola Plicku	Interpret	Žánrovo-druhovú analýzu / sprievodný údaj / zberateľa	Faktúra
<i>Zajac kosí otavu</i>	M: mč, tp / KP č. 215	Katarína Ševčíkova / 64-roč.	humoristická (žartovná) / -	1-hlas
<i>Záhon šošovičky</i>	M: mč, mp, tp / KP č. 8b	Ondrej Ištvánik / 71-roč.	tanečná / „čardáš“	1-hlas
<i>Zahrajce mi muzikanci</i>	M: mč, tp / KP č. 2b	Ondrej Ištvánik / 71-roč.	žartovná k tancu / -	1-hlas
<i>Zamaj, dzieuča, zamaj</i>	M: mč, tp / KP č. 168	?	ľúbostná / -	1-hlas
<i>Zamaj, zamaj, 4 kone</i>	M: mč, mp, tp / KP č. 7b	Ondrej Ištvánik / 71-roč.	žartovná naturalistická / -	1-hlas
<i>Za mojím širáčkom</i>	M: mč, mp, tp / KP č. 17b	Michal Kováčik / 47-roč.	mládenecká / -	1-hlas

Skratky

- K zápis sa nachádza v SNK (Slovenská národná knižnica, Literárny archív)
 KP číslovanie Karola Plicku
 M zápis sa nachádza v SNM (Slovenské národné múzeum v Martine)
 mč melodický čistopis
 mp melodický prvopis
 tp textový prvopis

OBRAZOVÁ PRÍLOHA

Obr. 1: Melodický čistopis piesne *Pásel Janko dva voľy* (KP č. 117). Pozostalosť K. Plicku (SNM v Martine)

146

Vesela

V tej ve-ščan-skej ru-ba-ni-ne, keď ja-ko v ro-ko-ve-ščan-skej ru-ba-ke-že Jan-ko za-bi-ty by je.

1734

Obr. 2: Melodický čistopis piesne *V tej veščanskej rubanine* (KP č. 146). Pozostalosť K. Plicku (SNM v Martine)

Obr. 3: Melodický prvopis piesne *Aj, hoja, hoja* (KP č. 178). Pozostalost' K. Plicku (SNM v Martine)

Handwritten musical score for the song "Netoja, netoja" (KP č. 90). The score is written on aged, yellowed paper. It features two staves of music with various notes, rests, and dynamic markings. The tempo marking "Allegro" is written above the first staff. The lyrics are written below the staves. At the top right, there is a handwritten note: "Veľká triadla".

Obr. 4: Melodický čistopis piesne *Netoja, netoja* (KP č. 90). Pozostalost' K. Plicku (SNM v Martine)

Veska

vbra-ko-ri-me, čier-nej ze-mi na plá-mi,
 vbra-ko-ri-me čier-nej ze-mi na plá-ri,
 za-ho-ell sa čier-nej du-haj na ko-mi.

Obr. 5: Melodický čistopis piesne *V Krakovine, čiernej zemi* (KP č. 199). Pozostalosť K. Plicku (SNM v Martine)

380. ŠAK JE TÁ NIVA
 Pri žatve

Veska (Púchovská dolina)
 Z vlast. zápisov

Andante semplice e tenuto (♩ - 58)

ten. ten.

Šak je tá ni-va vel-mi ši-ro-ká,
ten. sost.
 ho-ja, ho-ja!

<p>Je tak široká, jako duhoká, hoja, hoja!</p> <p>A na tej nive lúka zelená, hoja, hoja!</p> <p>A na tej lúke voda studzená, hoja, hoja!</p>	<p>A pri tej vozce dva kone vrané, hoja, hoja!</p> <p>Čtože hich pase? Pahole naše, hoja, hoja!</p> <p>Kej hich napase, to buje naše, hoja, hoja!</p>
--	---

290

Obr. 6: Publikovaný zápis žatevnej piesne *Šak je tá niva* v piesňovej zbierke K. Plicku *Slovenský spevník I* (č. 380, s. 290)